

УДК 327:321:342.3

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.39>

СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІНИ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Валентина Кубко

*Національний університет «Одеська політехніка»,
кафедра міжнародних відносин та права
проспект Шевченка, 1, 65044, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0433-2013>*

Розглянуто концепцію суверенітету в умовах змін світового порядку, спричинених процесами глобалізації та геополітичними викликами. Проаналізовано сутність національного суверенітету України як критичного чинника стабільності й розвитку держави. Приділено увагу трансформації уявлень про суверенітет, від класичних його трактувань до сучасних форм, які враховують вплив міжнародного права, глобалізаційних процесів та наднаціональних структур.

На основі історичного аналізу звернено увагу на еволюцію поняття суверенітету та зазначено, що в сучасних умовах суверенітет більше не є сталим і монолітним поняттям; він адаптується до нових реалій, де держава виступає частиною глобального світового порядку.

Окремо підкреслено, що в умовах сучасної війни та російської агресії проти України національний суверенітет є не лише категорією правового і політичного дискурсу, але й практичним інструментом забезпечення безпеки та соціальної згуртованості. Стверджується, що консолідація суспільства навколо національної ідеї, збереження етнокультурного розмаїття та посилення міжнародних зв'язків є важливими елементами захисту суверенітету.

Глобалізацію розглянуто як чинник, що має подвійний вплив. З одного боку, вона сприяє інтеграції України у світову спільноту, зміцненню демократичних інститутів і поширенню міжнародних стандартів. З іншого боку, глобалізація ускладнює традиційні уявлення про державний суверенітет, викликаючи потребу адаптації національного законодавства та політики до глобальних викликів.

Також обґрунтовано, що українська національна ідентичність відіграє важливу роль у зміцненні державності, виступаючи як фундаментальне підґрунтя для подолання зовнішніх викликів, таких як агресія сусідньої держави.

Зроблено висновки, що для ефективного забезпечення суверенітету Україна має інтегруватися у європейський простір, адаптуючи власну політику до міжнародних норм, одночасно зберігаючи незалежність і територіальну цілісність.

Ключові слова: суверенітет, національна ідентичність, глобалізація, міжнародне право, територіальна цілісність, Україна, війна, національна безпека, демократичні цінності.

Осмилення суверенітету в міжнародно-політичному дискурсі повсякчас залишається центральною темою теоретичних та філософських розвідок. Він є фундаментальним елементом функціонування держав у глобальному просторі та визначає характер їх взаємодії. Проте сучасні зміни в міжнародному середовищі спричинили суттєву переоцінку концепції суверенітету, що, у свою чергу, стимулювало посилений науковий інтерес до його змісту та наслідків трансформації у системі міжнародних відносин.

Враховуючи складний характер формування нового світового порядку, дослідження суверенітету як адаптивного механізму державної стабільності набуває особливої ваги, оскільки від здатності країн ефективно інтегрувати цю категорію у свої зовнішньополітичні стратегії залежить їхнє майбутнє місце в глобальному балансі сил.

Для України питання суверенітету має критичне значення через необхідність відстоювання територіальної цілісності, переосмислення зовнішньополітичних пріоритетів та розбудови ефективної стратегії інтеграції у світові та європейські політичні й економічні процеси. В умовах сучасних викликів особливу актуальність набуває пошук дієвих підходів до зміцнення державного суверенітету, що є ключовим чинником забезпечення безпеки та сталого розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Ідея суверенітету та його поняття еволюціонували протягом історії існування держави – від давніх часів і до наших днів: зародження відбулося ще в середньовічній Франції, що знайшло відображення в працях Ж. Бодена. Подальший розвиток цього вчення простежується у західній політико-правовій думці XVII–XVIII століть, а також у вітчизняній конституційно-правовій традиції XIX–XX століть, зокрема у працях М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та інших дослідників.

Впродовж усього періоду еволюції теорія суверенітету зазнавала суттєвих трансформацій під впливом демократизації та гуманізації суспільства, розвитку як світового, так і вітчизняного конституціоналізму, а також у контексті глобалізаційних політичних процесів. У сучасному дискурсі концепція суверенітету продовжує розвиватися, що відображено у працях В. Горбатенка, І. Куян, А. Крусян, О. Скрипнюка, С. Семчишин, Ю. Шемшученка, О. Ющика та інших науковців.

Сам термін «суверенітет» був уперше введений французьким філософом Жаном Боденом у творі «Шість книг про республіку» [1]. Ж. Боден визначав суверенітет як незмінну й абсолютну владу держави, що становить її головну характеристику та фундаментальну ознаку. На його думку, якщо суверенітет відсутній, то сама держава припиняє своє існування. Він виокремлював дві ключові риси суверенітету: незмінність державної влади, яка не обмежується в часі, та її абсолютність, що виключає будь-який зовнішній чи внутрішній вплив.

Французький просвітитель XVIII століття Жан-Жак Руссо здійснив найбільш глибоке обґрунтування концепції народного суверенітету, сформулювавши її як основу політичної влади. Він стверджував, що саме народ є єдиним законним носієм суверенної влади, а всі державні органи отримують свої повноваження виключно від нього. Ж.-Ж. Руссо наголошував, що суверенітет народу є неподільним і невідчужуваним, тобто не може бути переданий або делегований будь-якій особі чи інституції. Важливим аспектом його концепції було категоричне заперечення сумісності народного суверенітету з представницькою демократією. Він вважав, що загальна воля, яка відображає інтереси народу як цілісного політичного суб'єкта, не може бути адекватно виражена через систему представництва. Вчений відстоював ідею прямої демократії, коли громадяни самостійно беруть участь у прийнятті рішень, без посередників [2].

Значення ідей Ж.-Ж. Руссо залишається актуальним у сучасних дискусіях щодо демократії та народовладдя. Його критика представницької форми правління стала важливим поштовхом до розвитку моделей прямої демократії, механізмів референдумів і громадянських ініціатив, які дозволяють забезпечити безпосередню участь народу у управлінні державою.

Згодом поняття суверенітету зазнало еволюції, адаптуючись до змін у міжнародній політиці та праві. У класичному розумінні воно передбачало повну незалежність держави у внутрішніх і зовнішніх справах, однак у сучасних умовах суверенітет усе частіше розглядається крізь призму взаємозалежності держав, транснаціональних процесів та глобального управління. Це спричинило появу концепцій обмеженого, розподіленого та відповідального суверенітету, що враховують необхідність співпраці держав у вирішенні глобальних викликів.

У сучасному політологічному словнику подане таке визначення: «Суверенітет (від французького *souveraineté*, буквально «найвища влада») – політична незалежність держави, яка дає їй можливість: 1) з урахуванням зовнішніх зобов'язань вирішувати і врегульовувати власні проблеми внутрішньополітичного життя; 2) здійснювати відповідно до своїх національних інтересів зовнішню політику; 3) добровільно входити до різноманітних стратегічних союзів з іншими країнами для забезпечення власної національної безпеки» [3, с. 699].

Згідно з другою статтею Статуту Організації Об'єднаних Націй, усі держави-члени ООН зобов'язані утримуватися від загрози силою або її застосування у своїх міжнародних відносинах [4, с. 8]. Це стосується як порушення територіальної цілісності та політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яких інших дій, що суперечать цілям та принципам ООН.

У колективній монографії «Правове забезпечення державного суверенітету України» авторами зазначено, що державний суверенітет визначається як «юридична властивість, що характеризує верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну, соціальну самостійність» [5, с. 5]. Тобто, державний суверенітет визначається як властивість сучасної держави.

Суверенітет держави має два складники/аспекти – внутрішній і зовнішній. Якщо внутрішній – це верховенство, єдність і неподільність, тобто повнота державної влади всередині країни, то зовнішній – це і є незалежність держави, що означає рівноправність у міжнародних відносинах, самостійність в ухваленні рішень з питань зовнішньої політики за умови дотримання норм міжнародного права й поваги до суверенітету інших країн. Незалежна держава – повноправний суб'єкт міжнародного права, непідпорядкований будь-якій зовнішній владі. Отже, незалежність держави – обов'язковий складник державного суверенітету, держава не може розглядатися як суверенна без забезпечення її незалежності [6].

Основні політико-правові засади державного суверенітету України отримали закріплення на законодавчому рівні у таких ключових документах, як Конституція України, Декларація «Про державний суверенітет України», а також Стратегія національної безпеки України. Ці нормативно-правові акти утворюють фундаментальну основу для формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення суверенітету, незалежності та територіальної цілісності країни.

У вищезазначених документах визначено, що однією з пріоритетних цілей держави є створення умов для ефективного захисту державного суверенітету. Зокрема, це передбачає мінімізацію загроз, які можуть поставити під сумнів суверенітет України, та забезпечення відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів. Важливим аспектом цієї діяльності є гарантування сталого мирного розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

У цьому контексті законодавство України виконує роль не лише інструмента правового регулювання, але й засобу стратегічного планування, спрямованого на укріплення національної безпеки та формування перспективного бачення розвитку країни. Такий підхід дозволяє адаптувати політико-правові засади до викликів сучасності та забезпечувати стабільність державної системи.

І.А. Куян зазначає, що «державний суверенітет – це властивість держави як особливої публічної політико-правової організації володіти в межах своєї території верховенством, незалежністю, повнотою, самостійністю і єдністю своєї (державної) влади, що ґрунтується на інтересах і волі народу та закріплена в правових формах» [7, с. 169-170].

Тобто, критерії державного суверенітету охоплюють низку ключових аспектів, що визначають його зміст і стійкість. Насамперед, це ефективність функціонування державної влади, що забезпечує здатність ухвалювати та реалізовувати рішення в межах національної юрисдикції. Важливу роль відіграє реальність і дієвість конституційного ладу, що гарантує верховенство права та правопорядок у державі. Також суверенітет неможливий без стабільності політичної системи та її здатності до адаптації у змінних умовах. Водночас, стійкий розвиток усіх сфер життєдіяльності держави та суспільства – економічної, політичної, правової, інформаційної, культурної тощо – є невід’ємною складовою збереження та зміцнення суверенітету.

У глобалізованому світі провідною ознакою держави постає суверенітет у сучасній міжнародній системі геопросторовочасових координат. Значну роль тут відіграють міграційні процеси, роль соціокультурної уніфікації, національної ідентичності, міжнародної легітимності, сучасні функції держави, економічні детермінанти її розвитку, особливості сучасного світопорядку, роль держави у новітніх міжнародних відносинах [8, с. 78].

Вчений Канішка Джаясурія висвітлив низку теоретичних та практичних аспектів, пов’язаних із трансформацією концепції суверенітету в умовах глобалізації, що суттєво змінила традиційне уявлення про суверенітет, яке було засноване на принципі виняткової територіальної юрисдикції, сформованому ще в епоху Вестфальського миру. На думку вченого, глобалізація зруйнувала класичну модель, де суверенітет асоціювався виключно з монополією держави на територіальну юрисдикцію. Уявлення про єдність держави, засноване на моністичному юридичному порядку, також зазнало змін, поступаючись більш складним і багаторівневим структурам управління.

К. Джаясурія наголошує, що суверенітет не є сталим явищем, а постійно змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. На думку вченого, Європейський Союз є яскравим прикладом «складного» суверенітету, де держави зберігають частину своїх повноважень, водночас передаючи інші функції наднаціональним структурам. Такий підхід показує, що суверенітет може бути багаторівневим і гнучким [9].

Погоджуємося з думками вченого, що сучасний суверенітет перестає бути монолітним і статичним. Він трансформується у відповідь на виклики глобалізації, вимагаючи від держав нових підходів до управління та співпраці у багаторівневих структурах.

Сутність того, що відбувається з державним суверенітетом в умовах глобалізації, вчений Ю. Шемшученко вбачає в тому, що, відчувачи істотні впливи глобалізаційного характеру, суверенітет не втрачає політико-правової цінності, а залишається важливою характеристикою держави. Вступаючи до міжнародних чи міждержавних об’єднань, держава передає їм не суверенітет, а певні суверенні права для досягнення спільних економічних, екологічних та інших цілей, точніше, права на здійснення відповідних функцій. Не змінює природу державного суверенітету й принцип примату міжнародного права, адже, по-перше, не всі держави визнали його, по-друге, Статут ООН прямо закріпив принцип суверенної рівності держав. Відмова від державного суверенітету рівнозначна відмові від територіальної цілісності, від права бути господарем у власному домі, акцентує вчений [10, с. 4].

Закріплені у міжнародних документах принцип суверенної рівності держав та право націй на самовизначення сприяли зміцненню концепції національного суверенітету в міжнародних відносинах. Відповідно, міжнародна спільнота загалом засуджувала будь-які агресивні дії, спрямовані на підлив або порушення суверенітету окремих держав.

Однак, попри формальне дотримання цих принципів, вони неодноразово зазнавали порушень упродовж XX і XXI століть. Історія зафіксувала чимало випадків, коли військові

втручання здійснювалися під різними приводами, що викликало гострі дискусії щодо меж суверенітету та легітимності застосування сили. Показовими прикладами таких суперечливих ситуацій стали бомбардування Югославії, військові операції в Іраку, Лівії, Сирії, Ємені, російська агресія щодо Грузії у 2008 році й України у 2014 року та особливо з часу повномасштабного вторгнення у 2022 році, що продемонстрували складність реалізації міжнародного права у сфері забезпечення суверенітету держав.

Як зазначила С.І. Семчишин у своєму дисертаційному дослідженні, «у світлі подій, пов'язаних з російською агресією проти України, стає наочним системний характер усього комплексу зовнішніх викликів, що загрожують не тільки суверенітету та безпековим імперативам України, але й європейській та міжнародній безпеці, загалом, які значним чином мають спільне джерело – деструктивну імперську політику російської влади, що їх підсилює» [11, с.190].

У сучасних умовах, коли глобалізаційні процеси продовжують впливати на національні держави, багато з них стикаються з обмеженням традиційних суверенних функцій. Тому гостро постає питання суперечності між принципами, закріпленими в міжнародному праві. З одного боку, це дотримання прав людини, яке проголошено в Статуті ООН як універсальна цінність. З іншого боку, це принцип невтручання у внутрішні справи держав, який є однією з основних характеристик суверенітету. Водночас міжнародні інституції не завжди здатні ефективно вирішувати проблеми, породжені глобалізацією та зміною світоустрою.

Для України це питання набуває особливого значення, враховуючи поточну ситуацію. З одного боку, країна прагне інтеграції у світову спільноту, дотримання міжнародних стандартів у сферах прав людини, екології та безпеки. З іншого боку, Україна змушена захищати свій суверенітет у складних умовах агресії з боку сусідньої держави. Баланс національними інтересами та вимогами міжнародних інституцій є одним із ключових викликів для української державної політики.

Як стверджує А. Крусян, «основними детермінантами забезпечення та захисту державного суверенітету України в сучасних умовах є: воєнне протистояння рф та перемога України у цій війні; забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України <...>; міжнародне забезпечення суверенних інтересів України на основі принципів поваги до державного суверенітету та невтручання у внутрішні справи держави за допомогою міжнародно-правових гарантій» [12, с. 570-571]. Окремим напрямом є зміцнення інформаційної та національної безпеки, як у воєнний, так і повоєнний період, а також інтеграція України як повноправного суб'єкта в європейське та світове співтовариство.

Автори монографії «Державний суверенітет в умовах глобалізації: теорія та практика» зауважують, що «реалії сьогодення свідчать, що проблеми, які сьогодні існують в державі, потребують подальшого зміцнення державного суверенітету, збереження стабільності і міжнаціональної згоди. Процеси, які відбуваються в сучасній Україні, значним чином визначаються сучасними планетарними процесами і змінами, проблемами і викликами. Останні не тільки все більше впливають на соціально-економічний розвиток держави, але й визначають історичні долі багатьох країн і народів на всіх континентах» [13, с. 182].

Погоджуємося з авторами, що в умовах сучасних викликів і загроз, які постають перед Україною, важливу роль у протистоянні спроб розколотися країну за ідеологічними, етнічними та національними ознаками має відігравати українська національна ідея. Її ключова мета полягає у забезпеченні консолідації суспільства, досягненні згуртованості

та національної єдності української нації. Українська національна ідея повинна бути основою для формування загальнонаціонального світогляду, який відображає спільні цінності, історичну пам'ять, мову, культуру та прагнення до спільного майбутнього. Саме вона здатна стати інструментом протидії ідеологічним маніпуляціям і розколу, які часто використовуються для дестабілізації суспільства. Консолідація нації базується на розумінні того, що різноманіття етнічних, культурних і мовних складових є не слабкістю, а перевагою, яка посилює загальнодержавний потенціал.

Також Україна повинна активно працювати над адаптацією національного законодавства до міжнародних стандартів, водночас чітко окреслюючи червоні лінії, які гарантують збереження державного суверенітету та захист національних інтересів. Ця стратегія має включати посилення позицій у міжнародних організаціях, а також участь у формуванні нових глобальних норм, які враховуватимуть специфіку та виклики, з якими стикається Україна.

Таким чином, суверенітет у сучасних умовах є динамічним явищем, яке адаптується до глобалізаційних викликів і міжнародного права, що створює як нові можливості, так і загрози для національної незалежності. Для України, що протистоїть російській агресії, національний суверенітет є основою безпеки, соціальної згуртованості та стабільності. Збереження ідентичності, інтеграція до європейського простору та адаптація до глобальних стандартів є ключовими чинниками захисту державності та забезпечення її сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Bodin J. Six Books of the Commonwealth. Basil Blackwell Oxford. 256 p. URL: https://www.yorku.ca/comminel/courses/3020pdf/six_books.pdf (дата звернення 18.01.2025).
2. Rousseau J.J. The Social Contract or Principles of Political Right (Translated by G.D.H. Cole). ISN ETH Zurich. 73 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125486/5017_Rousseau_The_Social_Contract.pdf (дата звернення: 18.01.2025).
3. Політологічний словник : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. Київ : МАУП. 2005. 792 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/kv_08.pdf (дата звернення 18.01.2025).
4. Статут Організації Об'єднаних Націй. Департамент громадської інформації ООН. 38 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 19.01.2025).
5. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / Ю.С. Шемшученко, В.М. Шаповал, І.О. Кресіна, В.П. Горбатенко, І.В. Алексєєнко, О.В. Скрипнюк, Д.Є. Прокопов, І.А. Куян, О.І. Ющик, Д.М. Лук'янець, О.М. Костенко, В.О. Антонов, Н.М. Пархоменко, О.В. Батанов, З.М. Макаруха / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2011. 300 с.
6. Куян І.А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 560 с.
7. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТUU «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (43) 2019. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.3\(43\).198484](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.3(43).198484) (дата звернення 19.01.2025).
8. Галик В.М. Україна в Європі і світі : навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 364 с. 5
9. Jayasuriya K. Globalization, Law, and the Transformation of Sovereignty: The Emergence of Global Regulatory Governance Murdoch University. *Indiana Journal of Global Legal*.

- Studies Vol. 6, No. 2 (Spring, 1999), pp. 425-455. URL: <https://www.jstor.org/stable/20644707> (дата звернення: 19.01.2025).
10. Шемшученко Ю. С. Проблема державного суверенітету як предмет наукових досліджень. Вісник національної академії наук. 2011. № 6. С. 3-16.
 11. Семчишин С.І. Суверенітет в теорії та практиці сучасних міжнародних відносин: дис... канд. політол. наук зі спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2017. 254 с.
 12. Крусян А.Р. Державний суверенітет України: забезпечення та захист в сучасних умовах. *Актуальні питання у сучасній науці*. №11 (17). 2023. С. 562-573. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-562-573](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-562-573) (дата звернення: 19.01.2025).
 13. Державний суверенітет в умовах глобалізації: теорія та практика : монографія / Н. А. Бабарикіна, Н. В. Горло, М. Ф. Заболотна, О. М. Кіндратець, Т. І. Сергієнко; за заг. ред. О. М. Кіндратець. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. 226 с.

UKRAINE'S SOVEREIGNTY IN THE CONTEXT OF A CHANGING WORLD ORDER

Valentyna Kubko

*Odesa Polytechnic National University,
Department of International Relations and Law
Shevchenko avenue, 1, 65044, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0433-2013>*

The concept of sovereignty in the context of changes to the world order, driven by globalization and geopolitical challenges, is explored. The essence of Ukraine's national sovereignty is analyzed as a critical factor for the country's stability and development. Particular attention is given to the transformation of perceptions of sovereignty, from its classical interpretations to modern forms that take into account the impact of international law, globalization processes, and supranational structures.

Based on historical analysis, the evolution of the concept of sovereignty is emphasized, highlighting that in modern conditions, sovereignty is no longer a static or monolithic concept. Instead, it adapts to new realities in which states operate as part of a globalized world order.

It is particularly noted that in the context of the ongoing war and Russian aggression against Ukraine, national sovereignty is not only a category of legal and political discourse but also a practical tool for ensuring security and social cohesion. It is argued that consolidating society around a national idea, preserving ethnocultural diversity, and strengthening international relations are crucial elements of sovereignty protection.

Globalization is viewed as a dual-factor phenomenon. On the one hand, it facilitates Ukraine's integration into the global community, strengthens democratic institutions, and promotes the adoption of international standards. On the other hand, globalization challenges traditional notions of state sovereignty, requiring the adaptation of national legislation and policies to global challenges.

It is also substantiated that Ukrainian national identity plays a vital role in strengthening statehood, serving as a fundamental basis for overcoming external challenges such as aggression from a neighboring state.

The conclusion is drawn that to effectively ensure sovereignty, Ukraine must integrate into the European space by aligning its policies with international norms while preserving its independence and territorial integrity.

Key words: sovereignty, national identity, globalization, international law, territorial integrity, Ukraine, war, national security, democratic values.